

Nr 40

Näringsutskottets betänkande i anledning av motion om åtgärder mot ocker vid försträckning.

Ärendet

I motionen 1971:51 av herr Börjesson i Falköping och Eriksson i Bäckmora (c) hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om skyndsamt och allsidig utredning av den s. k. grå kreditmarknaden för att genom effektiva åtgärder mot ocker vid försträckning åstadkomma en nödvändig sanering på området samt att Kungl. Maj:t för riksdagen skall framlägga förslag som utredningen föranleder.

Motionen

Motionärerna anför att en ockerverksamhet som påtalats bl. a. inom riksdagen har fått fortgå med statsmakernas och myndigheternas goda minne. De hänvisar till en livlig annonsering i pressen om "snabba lån" och framhåller att de kreditrestriktioner som tillämpats har gynnat denna "grå kreditmarknad". Vid misstanke om ockerbrott kan det, påpekas vidare, vara svårt att bedöma de faktiska förhållandena. Avsaknad av vittnen och kvitton samt låntagarens önskan att lånet inte skall bli känt kan underlätta privatdiskontörernas verksamhet. Gällande straffbestämmelser har enligt motionärernas mening ingen väsentlig förebyggande effekt. Bland åtgärder som bör övervägas vid den begärda utredningen nämns effektiv kontroll över all yrkesmässig utlåning och skärpta straffbestämmelser för ocker.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner med samma syfte har tidigare väckts vid 1962, 1963, 1967, 1968 och 1970 års riksdagar och därvid behandlats av allmänna beredningsutskottet (ABU 1962:40, 1963:5, 1967:5, 1968:1 och 1970:40), vid några tillfällen på grundval av remissyttranden. År 1970 hördes bl. a. rikspolisstyrelsen, vilken uttalade som sin uppfattning att en kontroll över yrkesmässig utlåning inte skulle kunna stoppa privatdiskontörers utlåning mot ockerränta och att nuvarande straffskala ger tillräckligt utrymme för en straffskärpning i praxis. I enlighet med utskottets förslag har riksdagen i samtliga fall lämnat motionerna utan åtgärd. Utskottet har bl. a. anfört följande. Ett system med tillståndstvång, kontroll och uppgiftsskyldighet torde inte bli ett verkningsfullt medel i kampen mot ocker men skulle medföra administrativt krångel för myndigheterna och lojala långivare. Någon omprövning av de straffrättsliga bestämmelserna

syntes inte motiverade; dessa hade prövats i samband med tillkomsten av den fr. o m. år 1965 gällande brottsbalken. Bättre resurser för polis och åklagare skulle kunna få effekt när det gällde att förebygga ockerbrott och att förebringa bevisning i fråga om sådana. År 1970 hänvisades också till skattemyndigheternas möjligheter att underkasta långgivare på ockermarknaden en speciell granskning.

Uppgifter i anslutning till motionen

Gällande rätt

Straffbestämmelser rörande ocker finns i 9 kap. 5 § brottsbalken. Ocker begås av den "som vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag icke skall utgå". Straffet är böter eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt skärps straffskalan till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Brottsbeskrivningen anknyter till ett civilrättsligt stadgande i 31 § avtalslagen av innebörd att rättshandling som tillkommit under sålunda beskrivna omständigheter icke skall vara gällande mot den förfördelade.

Ett aktuellt rättsfall

När det gäller tolkningen av angivna rekvisit för ocker har ett aktuellt rättsfall intresse.

Högsta domstolen avslag i september 1971 en begäran om prövnings-tillstånd från en person som av de lägre instanserna dömts till ett års fängelse för grovt ocker, bedrägeri i anslutning därtill samt visst annat brott. Den dömda, en affärsman i Stockholm, hade under tiden april 1968—augusti 1969 bedrivit utlåning av pengar yrkesmässigt. Sammanlagt omkring 2 milj. kr. hade vid minst 4 000 lånetillfällen lånats ut till ett stort antal personer i poster på i regel mellan 500 och 1 000 kr. Som säkerhet för lånen jämte ränta fick låntagarna lämna postdaterade checkar och löneanvisningar, för vilka täckning saknades vid utställandet. För ett lån på 500 kr. på en månad uppgick räntan till 150 kr., dvs. 30 % i månaden. Personer som upptagit ett lån fann sig i flera fall föranlåtna att uppta nya lån på samma villkor. Lån hade ibland lämnats ut utan att låntagarna behövt uppge för vilket ändamål de behövde pengarna. De blanketter till låneförbindelser som användes innehöll till en början en klausul enligt vilken låntagaren försäkrade att han icke befann sig i trångmål eller handlade av oförstånd eller i lättsinne. Långgivaren uppgav vid domstolsförhandlingarna att flera jurister som tillfrågats bedömt hans verksamhet som laglig.

Domstolarna, som genom förhör med ett tiotal låntagare fann det styrkt att dessa antingen varit i trångmål eller handlat av oförstånd eller i lättsinne vid upplåningen, ansåg inte att låneförbindelsernas utformning fredade långgivaren för beskyllningen att han känt till dessa omständigheter. Risken för långgivaren, som lämnat ut lån endast till personer med

fast anställning och med checklönekonto eller motsvarande, ansågs icke ha varit särskilt stor. Som grovt bedömdes ockerbrottet med hänsyn till låneverksamhetens omfattning; det måste enligt domskälen antagas att en väsentlig del av lånen, utöver de i målet hörda målsägandenas, lämnats och återbetalts under sådana omständigheter att långgivaren gjort sig skyldig till ocker.

Utskottet

Den s. k. grå kreditmarknaden innefattar lånetransaktioner av skilda slag. I motionen, där en allsidig utredning av denna kreditmarknad begärs, åsyftas närmast den utlåningsverksamhet som bedrivs av privatdiskontörer vilka betingar sig höga räntor med utnyttjande av de lånesökandes ekonomiska trångmål. Uppgifter om omfattningen av denna utlåningsverksamhet liksom av den grå kreditmarknaden i vidare mening saknas, och det torde vara mycket svårt att få fram sådana.

Motionärerna önskar en sanering på området genom effektiva åtgärder mot ocker vid försträckning. Kontroll över all yrkesmässig utlåning och skärpta straffbestämmelser anges som tänkbara åtgärder. När samma förslag framförts i motioner tidigare år har rests invändningar däremot som enligt utskottets mening alltjämt är bärkraftiga. Att den ockerbetonade utlåningsverksamheten skall kunna stävjas genom införande av ett kontrollsystem förefaller inte sannolikt. Inte heller synes det finnas underlag för att påkalla en skärpning av den i brottsbalken stadgade straffskalan för ocker.

Utgången av det mål rörande ocker som i korthet redovisats ovan synes ge vid handen att man inte bör underskatta möjligheterna att på rättslig väg angripa sådan låneverksamhet som motionärerna åsyftar. Utskottet har inhämtat att hos kriminalpolisen i Stockholm föreligger anmälningar mot ett tjugotal kreditfirmor och att ingripanden nyligen företagits mot ett par av dessa med resultat att flera personer häktats såsom misstänkta för ocker. Det är också bekant att bankerna efter måttet av sin förmåga söker motverka den låneverksamhet som det här gäller.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att åtgärder från samhällets sida mot den ockerbetonade utlåningsverksamheten är angelägna. Med hänsyn till vad här anförts finner utskottet emellertid icke skäl föreligga för en sådan utredning som föreslås i motionen.

Utskottet hemställer därför

att riksdagen avslår motionen 1971:51.

Stockholm den 9 november 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Haglund (s), Andersson i Storfors (s), Rask (s), Ericsson i Åtvidaberg (fp), Holmberg (m), Wååg (s), Sjönell (c), Hovhammar (m), fru Hansson (s), fru Hambraeus (c) och fru Marklund (vpk).